

۱۲۸۲ مجتمع آموزش عالی امام خمینی (ره)

سرشناسه:	محسنی، محمدسالام، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور:	مبانی انسان‌شناختی حقوق بشر در فلسفه اسلامی / محمدسالام محسنی.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع)، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری:	۲۵۵ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۱۹-۱
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	کتابنامه: ص. ۲۴۱-۲۵۵؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع:	حقوق بشر -- فلسفه، Human rights -- Philosophy
موضوع:	حقوق -- فلسفه، Law -- Philosophy
موضوع:	انسان‌شناسی فلسفی، Philosophical anthropology
موضوع:	فلسفه اسلامی، Islamic philosophy
شناسه افزوده:	جامعه المصطفی (ع) العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع)
شناسه افزوده:	Almustafa International University. Almustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	۱۳۹۶ م ۳/ ج ۵۷۱/ ج ۴
رده بندی دیویی:	۳۲۳/۰۱
شماره کتابشناسی ملی:	۴۸۳۴۳۲۱

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

مبانی انسان‌شناختی حقوق بشر در فلسفه اسلامی

مؤلف: محمدسالام محسنی

چاپ اول: ۱۳۹۶ ش / ۱۴۳۹ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع)

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۳۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰ نسخه

مراکز پخش

- ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸
- تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۹ - داخلی ۱۰۵
- دورنگار: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۹
- ایران، قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶
- ایران، قم، ساختمان ناشران، طبقه سوم، پلاک ۳۰۸. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۴۲۴۰۲

🔗 https://telegram.me/pub_almostafa
🌐 <http://www.buy-pub.miu.ac.ir/>

✉ miup@pub.miu.ac.ir
🌐 pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- صفحه‌آرا: محسن خلیلیان

مبانی انسان‌شناختی حقوق بشر در فلسفه اسلامی

محمد سالم محسنی

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر
المصطفی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمته‌الله و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعة المصطفیٰ رحمته‌الله العالمیة» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی رحمته‌الله «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ رحمته‌الله» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ رحمته‌الله

فهرست

۹.....	مقدمه
۱۳.....	۱. کلیات و مفهوم‌شناسی
۱۳.....	تبیین موضوع
۱۴.....	پرسش‌های پژوهش
۱۵.....	روش پژوهش
۱۵.....	پیشینه پژوهش
۱۷.....	ضرورت پژوهش
۱۹.....	مفهوم‌شناسی
۱۹.....	۱. مبانی
۲۲.....	الف) کاربردهای واژه مبانی
۲۴.....	ب) تفاوت مبانی، منابع و منشأ حق
۲۹.....	۲. انسان‌شناسی
۲۹.....	۳. حقوق بشر
۳۰.....	۴. فلسفه اسلامی
۳۳.....	۲. نگاهی گذرا به انسان‌شناسی فلسفه اسلامی
۳۳.....	کلیاتی در باب انسان‌شناسی
۳۵.....	۱. انسان‌شناسی تجربی
۳۷.....	۲. انسان‌شناسی دینی
۳۹.....	۳. انسان‌شناسی عرفانی

۴۰	۴. انسان‌شناسی فلسفی
۴۲	انسان‌شناسی فلسفه اسلامی
۴۳	۱. هویت انسان
۴۴	۲. حقیقت انسان
۴۷	۳. حقیقت نفس
۵۰	۴. قوا و مراتب نفس
۵۰	الف) قوای نفس نباتی
۵۲	ب) قوای نفس حیوانی
۵۲	اول: قوای تحریکی
۵۲	دوم: قوای ادراکی
۵۵	ج) قوای نفس انسانی
۵۶	اول: عقل عملی
۵۶	دوم: عقل نظری
۵۹	۵. وابستگی انسان به خدا
۶۲	۶. سعادت انسان
۶۸	سعادت حقیقی
۷۱	۷. جاودانگی انسان
۷۶	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۷۹	۳. ماهیت حقوق بشر
۸۰	معناشناسی حقوق بشر
۸۰	۱. معنای حقوق
۸۱	۲. معنای حق
۸۳	الف) معنای حق در اصطلاح فقهی
۸۴	ب) معنای حق در اصطلاح حقوقی
۸۷	ج) نقد و بررسی معانی حق
۸۹	۳. معنای بشر
۹۵	۴. معنای حقوق بشر
۹۹	۵. اصطلاحات حقوق بشر
۱۰۰	الف) اصطلاح عام
۱۰۰	ب) اصطلاح خاص

- ج) تفاوت اصطلاح عام و خاص ۱۰۱
- بررسی ویژگی های حقوق بشر ۱۰۳
۱. طبیعی بودن ۱۰۴
- الف) رابطه طبیعی و فطری ۱۰۵
- ب) رابطه طبیعی و ذاتی ۱۰۶
۲. اخلاقی بودن ۱۱۰
۳. جهان شمولی ۱۱۲
۴. سلب ناپذیری ۱۱۵
۵. تساوی ۱۱۸
۶. مهم بودن ۱۲۱
۷. مطلق بودن ۱۲۲
۸. بدیهی بودن ۱۲۴
- ۹، ۱۰ و ۱۱. وابسته بودن، مرتبط بودن و تقسیم ناپذیری ۱۲۷
- جمع بندی و نتیجه گیری ۱۲۸
۴. مبانی انسان شناختی حقوق بشر ۱۳۱
- استنباط و تبیین مبانی انسان شناختی حقوق بشر ۱۳۲
۱. خدا محوری ۱۳۴
۲. استعداد های فطری بشر ۱۳۷
۳. هدفمندی خلقت ۱۴۱
۴. کمال خواهی انسان ۱۴۶
- الف) چیستی کمال انسان ۱۴۶
- ب) اثبات کمال خواهی انسان ۱۴۸
- مبانی انسان شناختی حقوق بشر در اندیشه متفکران اسلامی ۱۴۹
- جایگاه مبانی فلسفی حقوق بشر در منظومه معرفت دینی ۱۵۵
- منابع حقوق بشر ۱۵۶
۱. احکام عقل در مرتبه نفس نباتی ۱۵۹
۲. احکام عقل در مرتبه نفس حیوانی ۱۶۰
۳. احکام عقل در مرتبه نفس انسانی ۱۶۱
- مقایسه مبانی، منابع و منشأ حقوق بشر ۱۶۳
- جمع بندی و نتیجه گیری ۱۶۴

۵. فلسفه اسلامی و حق‌های اساسی بشر..... ۱۶۷
- حق حیات ۱۶۸
- حق آزادی ۱۷۳
۱. محدودیت‌پذیری حق آزادی ۱۷۵
۲. حق آزادی اندیشه، عقیده و بیان ۱۸۰
- الف) آزادی اندیشه ۱۸۰
- ب) آزادی عقیده ۱۸۵
- اول: محدودیت‌های آزادی عقیده ۱۸۸
- دوم: آزادی عقیده و ارتداد ۱۹۱
- ج) آزادی بیان ۱۹۵
- حق امنیت و دفاع ۲۰۲
- حق تعلیم و تربیت ۲۰۵
۱. حق تعلیم و تربیت از منظر اسناد حقوق بشر..... ۲۰۵
۲. حق تعلیم و تربیت با نگرش فلسفه اسلامی ۲۰۷
۳. اثبات و تبیین حق تعلیم و تربیت ۲۱۰
- حق ازدواج ۲۱۱
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۲۱۴
۶. جمع‌بندی و نتیجه نهایی ۲۱۷
- *. ضمائم ۲۲۳
- اعلامیه جهانی حقوق بشر ۲۲۳
- اعلامیه اسلامی حقوق بشر..... ۲۳۱
- *. کتابنامه ۲۴۱
- الف) منابع فارسی و عربی..... ۲۴۱
- ب) منابع انگلیسی ۲۵۴

مقدمه

ما وقتی سراغ حقوق بشر می‌رویم، نخست لایه رویین یا سطح آشکار آن را می‌بینیم که همان حق‌ها است؛ حق‌هایی که در اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی تعریف می‌شود و بیشتر مردم با آنها آشنايند؛ اما لایه زیرین و سطح بنیادین آن غالباً از نظر دور می‌ماند. این لایه زیرین یا سطح بنیادین، همان اصول و مبانی است که حقوق بشر با تکیه بر آنها شکل گرفته و توجیه می‌شود. این اصول و مبانی نیز در اهمیت کم‌تر از خود حق‌ها نیست؛ چون حقوق بشر تا بر مبانی مستحکم متکی نباشد، توجیه عقلانی پیدا نخواهد کرد؛ در نتیجه، مشروعیت و اعتبار نخواهد یافت، حتی کسانی که نگرش پوزیتیویستی به حقوق دارند و حق را برخاسته از اراده دولت و قانون‌گذار می‌دانند، باز هم بدون پشتوانه منطقی نمی‌توانند از آن دفاع کنند. بنابراین، حقوق بشر نیاز به مبانی دارد و این مبانی، پشتوانه‌ای منطقی و عامل مشروعیت و مقبولیت آن است.

اگر جایگاه بحث «مبانی» را در حقوق بشر مدرن ارزیابی کنیم، نقش مکاتب فلسفی و حقوقی را در شکل‌گیری و تدوین آن، نمی‌توان نادیده گرفت یا کم‌اهمیت جلوه داد. چنان‌که مشاهده می‌شود اسناد حقوق بشر مثل اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق‌های بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، و حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی چون در غرب و تحت نفوذ اندیشه‌های فیلسوفان

و حقوق‌دانان غربی تدوین شده‌اند، تفکر انسان‌مداری بر آنها سیطره دارد. به دلیل اهمیت بحث مبانی، بعد از تدوین اعلامیه جهانی و دیگر اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای حقوق بشر، اندیشمندان با گرایش‌های مختلف فلسفی و دینی درباره آنها بحث کرده و به لحاظ مبانی، به نقد و ارزیابی آنها پرداخته‌اند. از جمله، متفکران اسلامی نیز بر اساس آموزه‌های دینی، حقوق بشر را نقد و بررسی کرده‌اند. اما از منظر فلسفه اسلامی به حقوق بشر نگریده نشده است؛ به این معنا که با تکیه بر اصول هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی و انسان‌شناختی فلسفه اسلامی، این حقوق مورد مطالعه و ارزیابی قرار گرفته و تبیین و توجیه شود؛ در حالی که در فلسفه اسلامی، هم ظرفیت ورود به چنین مباحث وجود دارد، هم امروزه طرح این مباحث، از اهمیت و ضرورت برخوردار است.

پژوهش حاضر در پی آن است که از منظر فلسفه اسلامی به مسئله نگریده و بر اساس آموزه‌های انسان‌شناسی فلسفه اسلامی، مبانی حقوق بشر را استنباط کند و سپس نقش آن را در تبیین و موجه‌سازی این حقوق نشان دهد.

مباحث کتاب در شش فصل تنظیم شده است. در فصل اول به بیان طرح پژوهش و تعریف مفاهیم اساسی آن پرداخته شده است. در فصل دوم برخی از مهم‌ترین آموزه‌های انسان‌شناسی فلسفه اسلامی که در استنتاج مبانی حقوق بشر نقش دارد، به صورت گذرا بحث شده است. فصل سوم به بیان ماهیت حقوق بشر اختصاص یافته و از چیستی معنای حق، بشر و حقوق بشر و همچنین از ویژگی‌های این حقوق بحث کرده است. در فصل چهارم مبانی انسان‌شناختی حقوق بشر بر اساس آموزه‌های انسان‌شناسی فلسفه اسلامی مطالعه و استنباط شده است. فصل پنجم با نگاه فلسفه اسلامی به بررسی برخی حقوق و آزادی‌های اساسی بشر پرداخته و آنها را بر اساس مبانی به دست آمده، مورد بحث و تحلیل قرار داده است. در فصل ششم از مباحث کتاب، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری نهایی صورت گرفته است. برای سهولت دسترسی خوانندگان محترم به برخی اسناد

حقوق بشر که در این کتاب استفاده شده، «اعلامیه جهانی حقوق بشر» و «اعلامیه اسلامی حقوق بشر» نیز ضمیمه شده است.

در پایان، لازم می‌دانم از نهاد علمی جامعه المصطفی ص العالمیه و مجتمع آموزش عالی امام خمینی ره که زمینه به ثمر نشستن این اثر را فراهم کردند، تشکر و سپاس خود را ابراز دارم. همچنین از همه اساتید و عزیزانی که در نگارش این اثر به نحوی همکاری داشته‌اند، صمیمانه قدردانی و سپاس‌گزاری می‌کنم؛ به خصوص اساتید محترم حجج الاسلام جناب دکتر محمد حسین طالبی و جناب دکتر محمد مهدی گرجیان که در انجام پژوهش از ابتدای کار تا پایان آن وقت بسیاری را در اختیار گذاشتند و با ذکر نکاتی ارزشمند، مسیر پژوهش را هموار ساختند و جناب دکتر محمد حسن ضیائی فر که ارزیابی آن را به عهده داشتند و دوست گرامی جناب حجت الاسلام محمد علی حسینی (بیانی) که این اثر را مطالعه کرده و ما را از پیشنهاداتشان بهره‌مند ساختند.

محمد سالم محسنی

۱۳۹۶/۲/۱۲

